

İBRAHİM TENNURİ/KAYSERİ

Kayseri 2011
Sempozyumu
Bildiri Kitabı

Editör

Doç. Dr. Ali Tavuşoğlu

Yayınsayan

Melikgazi Belediyesi - Kayseri 2011

4. Oturum 3. Bildiri

GÜLZÂR-I MA'NEVÎ'DE HZ. PEYGAMBER

Dr. Abdülmecit İSLAMOĞLU⁴²⁴

İslâm dininin kabulü, Türklerin siyasi ve sosyal hayatlarında önemli değişiklikler yaptığı gibi dil ve edebiyat alanında da etkili olmuştur. İslâm kültürüyle yoğrulan Türkler, duygu ve düşüncelerini ifade ettikleri edebî ürünlerde, menşubu buldukları medeniyetin değerleri çerçevesinde yeni bir tarz ve üslup benimsemişlerdir. Önceleri Arap ve İran edebiyatının etkisinde gelişen bu edebiyat, zamanla kendine has bir içerik ve üsluba kavuşmuş; özgün eserler veren bir edebiyat meydana gelmiştir.

İslâmiyet'in kabulünden sonra Türk edebiyatında meydana gelen bu değişiklikler şekil ve muhteva itibarıyla değerlendirilebilir. Bu açıdan bakıldığında Türklerin milli vezni olan hecenin yanında aruzun da kullanılmaya başlanması; gazel, kasîde, mesnevî, rubâî gibi nazım şekillerinin şâirlerce benimsenmesi şekilsel değişikliklere örnek olarak verilebilir. Bunun yanında ve daha da önemlisi eserlerin içeriğinde meydana gelen değişikliklerdir. İslâmiyetle birlikte ister tefsir, hadis, fıkıh gibi dinî içerikli eserlerde olsun; isterse cebir, astronomi gibi doğrudan dinle ilgisi olmayan bir alanda olsun, müellif eserine öncelikle hamde ve salve ile başlamaaktadır. Bu özellik, klasik bir tertip hususiyeti olarak yerleşmiştir denilebilir. Nitekim manzum eserlerde bunun yerini, eserin başında yer alan tevhid, münâcât ve na'lar almıştır.

Bu minvâl üzere gelişen edebiyatımızda dinî unsurlar yoğun bir şekilde yer almakla beraber, tamamen dinî konulara hasredilmiş türler⁴²⁵ de ortaya çıkmıştır. Tevhîdler, münâcâtlar, esmâ-i hüsnâ şerhleri; na'lar, mirâciyeler, siyerler, mevlidler, hilyeler; itikat, ibadet, ahlâk ve tasavvufa dair eserler bunların başlıcalarıdır.

Burada bir kısmını sıraladığımız bu dinî-edebî türlerin önemli bir bölümü, şüphesiz Allah'ın ve Müslümanların sevgilisi olan Hz. Muhammed (s.a.v.) ile ilgili olanlardır. Şâirler, Kur'ân'ın ifadesiyle üsve-i hasene/en güzel örnek⁴²⁶ olarak

⁴²⁴ Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk-İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı.

⁴²⁵ Türk edebiyatında yer alan dinî-edebî türler hakkında daha geniş bilgi için bkz.: Agah Sırrı Levend, "Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, Ankara, 1972, s. 35-80; Âmil Çelebioğlu, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 349-365.

⁴²⁶ "Andolsun ki Resûlullâh, sizin için Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir." 33. Ahzâb, 21.

tanıtılan Hz. Peygamber'i çeşitli yönleriyle ele almışlar, onu hayatının hemen her safhasından sundukları kesitlerle samimi bir üslupla tanıtmaya çalışmışlardır.

Biz bu tebliğimizde gerek bir müderris gerekse bir mutasavvıf şâir olarak eserinde yer verdiği hadislerle Hz. Peygamber'e olan sevgisi ve bağlılığı müsellemlerle olan İbrahim Tennûrî'nin *Gülzâr-ı Ma'nevî* adlı eserinde Hz. Muhammed (s.a.v)'i nasıl tarif ve tavsif ettiğini, onu hangi yönleriyle ele aldığını ortaya koymaya çalışacağız.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla eser üzerindeki ilk çalışma Ali Rıza Karabulut ve Ramazan Yıldız'a aittir.⁴²⁷ Üniversitelerde ise eser üzerinde üç yüksek lisans⁴²⁸, bir de doktora⁴²⁹ çalışması yapılmıştır.⁴³⁰ Ayrıca Doç. Dr. Mustafa Demirel, *Gülzâr-ı Ma'nevî*'nin on iki nüshasına ulaşmış ve bunlar arasından beş tanesini seçerek tenkitli bir metin ortaya koymuştur. Tebliğimizde *Gülzâr-ı Ma'nevî*'den yaptığımız alıntılar, söz konusu çalışmada⁴³¹ yer alan edisyon-kritiğe dayanmaktadır.⁴³²

İbrahim Tennûrî'nin *Gülzâr-ı Ma'nevî* adlı eseri üzerinde yaptığımız inceleme neticesinde Hz. Peygamberle ilgili tespit ettiğimiz hususları aşağıdaki başlıklar çerçevesinde sunabiliriz:

⁴²⁷ Ali Rıza Karabulut, Ramazan Yıldız, *Gülzâr-ı Ma'nevî ve İbrahim Tennûrî*, Elif Matbaası, Ankara, 1978.

⁴²⁸ Semiha Kiraz, *Gülzâr-ı Manevî: İnceleme-Metin-Tıpkıbasım*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1991; Meheddin İspir, *İbrahim Tennûrî, Gülzar (İnceleme-Metin)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1998; Mehmet Fatih Çankaya, *İbrahim Tennûrî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Düşüncesi*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2009.

⁴²⁹ Mustafa Fidan, *İbrahim Tennûrî-Gülzâr-ı Manevî (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1995. Bu tez ayrıca basılmıştır. Ancak basılan bu çalışmada *Gülzâr-ı Manevî*'nin metin kısmı yer almamış, alıntılara yöntemiyle eserde yer alan konular özetlenmiştir. Bkz.: Mustafa Fidan, *İbrahim Tennûrî, Hayatı ve Eserleri*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri, 2005, s. 48-87.

⁴³⁰ Tez çalışmalarının dışında Prof. Dr. Mustafa Keskin'in "Türkçeci Bir Bilge Önder Şeyh İbrahim Tennûrî", (*Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 11, yıl: 2001, s. 39-60) isimli makalesi ile Doç. Dr. M. Fatih Köksal'ın günümüze kadar yapılan çalışmalarda İbrahim Tennûrî'ye atfedilen *Gülşen-i Niyâz* adlı eserin aslında ona ait olmadığını, İbrahim Beg isimli Kayserili bir şâire ait olduğunu ortaya koyduğu "İbrahim Tennûrî'nin Divan'ı veya Gülşen-i Niyâz Adlı Bir Eseri Var mıdır?", (*Erciyes*, 382, s. 13-16, 2009) başlıklı makalesi zikre değerlidir.

⁴³¹ Mustafa Demirel, *İbrahim Tennûrî-Gülzâr-ı Ma'nevî, Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2005.

⁴³² Çalışmamızda, Demirel'in tenkitli metnindeki imlâya genel anlamda uyulmuş, kimi yerlerde tarafımızdan bazı değişiklikler yapılmıştır.

1. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Peygamberlik Yönü

Kur'ân-ı Kerîm'de "peygamber" karşılığında "nebî, resûl"⁴³³ ve mürsel" kelimelerinin kullanıldığı görülür. Nitekim şâirimiz de eserinde bu kavramların hepsine yer vermiştir:

1.1. Nebî

Nebî, sözlükte "haber getiren kişi, kendisine yüksek mertebe verilmiş olan; hidayete ulaştırın yol" gibi anlamlara gelir.⁴³⁴ Yüce Allah'ın kendisine vahyettiği⁴³⁵ şeyleri insanlara ulaştırın, onları inanmaya ve itaat etmeye çağırın kişi demek olan "nebî" kavramını İbrahim Tennûrî de eserinde kullanmıştır.

Hz. Peygamber'in bildirdiklerini can kulağıyla dinleyenler ve bunlara uyanlar riyâzet içerisinde, dünya lezzetlerinden el çekmiş, kanaatkâr bir şekilde yaşamaktadırlar. Nitekim bu insanların, nefislerini terbiye adına kendilerini zor ve meşakkatli işlere koşmaları, dış görünüşlerine yansımış, bedenlerinde akis bulmuştur.

Nebîden çün işitdi ol haberler

Riyâzâtıla inceldi⁴³⁶ tamarlar (1659)⁴³⁷

⁴³³ Nebî kavramının resûl kavramından daha genel olduğu söylenmiştir. Buna göre her resûl nebîdir; fakat her nebî resûl değildir. Bu konunun ihtilafı olduğunu belirtmemiz gerekir. Zira; kendilerine kitap ve şeriat verilenlerin resûl, onların getirdiği kitapla dine davet etmesi için vahiy gönderilen elçilerin ise nebî olduğunu söyleyenlerin yanında; sahih rivayetlerde nebî ile resûl arasında fark gözetilmediği görüşünde olanlar da vardır. Bkz.: Yusuf Şevki Yavuz, "Peygamber", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (D.İ.A.)*, İstanbul, 2007, XXXIV/258.

⁴³⁴ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab* (I-XV), Dâru Sâdır-Dâru Beyrut, Beyrut, 1956, XV/302-303.

⁴³⁵ Seyyid Şerîf Cürçânî, *et-Ta'rîfât*, Es'ad Efendi Matbaası, Kostantınıye, 1300, s. 162.

⁴³⁶ Sayın Demirel'in hazırladığı tenkitli metinde "inceledi" şeklinde verilen bu kelimenin "inceldi" olarak yazılması vezin ve anlam bakımından uygun olacaktır.

⁴³⁷ Bu çalışmada beyitlerden sonra parantez içerisinde verilen numaralar, Mustafa Demirel'in hazırladığı tenkitli metindeki beyit numaralarını göstermektedir.

Nebîler, Cenâb-ı Hak tarafından görevlendirilen kendilerine kutsal bir emanet verilmiş olan elçilerdir. İşte bu emanet peygamberlerden sonra evliyaya geçmiş, onlar da bu görevi sadakat ve hakkaniyetle yerine getirmişlerdir.

Nebîden zâyi' olmadı emânet

Çü anlar kılmadı aña hıyânet (2396)

1.2. Resûl, Resûl-i Hak

Resûl, Arapça bir kelime olup sözlükte “gönderilmiş kişi”⁴³⁸, “sözü üstlenen, yüklenen kişi”⁴³⁹ anlamlarına gelmektedir. Allah’ın emir ve yasaklarını insanlara bildirmek üzere gönderdiği elçi anlamındaki “resûl”⁴⁴⁰, *Gülzâr-ı Ma'nevî*’de aynı zamanda “Resûl-i Hak” tamlaması içerisinde de kullanılmıştır.

Dinin en başta gelen iki kaynağı Kur’ân ve hadislerdir. Müslümanlar bunlara uydukları vakit kurtuluşa ereceklerdir. Ancak faydasız kişilerin yapıp ettiklerine bakıldığında bunların ne Cenâb-ı Hakk’ın ne de Hz. Peygamber’in buyruklarına uyduğu görülür.

Bakarsañ işine her bir fuzûlün

Ne Tañrı buyruâidur ne resûlün (982)

Yüce Allah, emirlerini uygulamak üzere seçtiği enbiyâyı, vekîl-i mutlak etmiştir. Evliya da peygamberlerin bıraktıkları bu mirasın vekilleri olarak, bu kutlu yolun yolcuları olmuşlardır.

Kadem basdı çü tutdı ol bu yolu

Vekîl-i mutlak idüben resûli (2667)

⁴³⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XI/283-284.

⁴³⁹ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî-Garîbi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Marife, Beyrut, t.y., s. 195.

⁴⁴⁰ Cürçânî, *et-Ta'rifât*, s. 75.

Cenâb-ı Hak'a uymak, Hz. Peygamber'e uymakla gerçekleşecektir.⁴⁴¹ Ona uyarak itaat edenler ise sadakate ve saf bir gönle sahip olanlardır.

Bulıcak mü'mini sıdk u safâlar

Togar anda resûle iktidâlar (3076)

Peygamberimizden “Resûl-i Hak” olarak bahsedilen beyit, *Gülzâr-ı Ma'nevî*'de namazın şartlarından biri olan “vakt”in anlatıldığı bölümde yer almaktadır. Hz. Peygamber Cenâb-ı Hakla beraber olduğu öyle bir andan bahsetmektedir ki⁴⁴² ne bir melek ne de bir nebî böyle bir yakınlığı elde etmiştir.

Ol oldur kim bulıcak anı nâgâh

Resûl-i Hak buyurdu “lî-ma'allâh” (205)⁴⁴³

Mürsel

Mürsel de resûl gibi “gönderilmiş kişi” manasına gelir⁴⁴⁴ ve *Gülzâr-ı Ma'nevî*'de bir yerde geçer.

Hz. Muhammed (s.a.v.) gelmiş ve gelecek insanların en faziletlisidir. Onun bu fazileti, Cenâb-ı Hak karşısındaki azc u fakrını vurgulamasından⁴⁴⁵ ve her an bunun şuurunda ölmesinden kaynaklanmaktadır.

Pes ol fakruñ işi nedür ki mürsel

Anuñla oldı kamasından efêal (210)

⁴⁴¹ “Kim peygambere itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur.” 4. Nisâ, 80.

⁴⁴² Söz konusu rivayet “Lî-ma'allâh...: Benim Allah ile...” şeklinde başlamaktadır ki tebliğimizin “hadis iktibasları” bölümünde ele alınacaktır.

⁴⁴³ “Resûl” kavramının geçtiği diğer beyitler için bkz.: 2681, 2751, 2790, 3877, 3882, 3885, 4275. beyitler.

⁴⁴⁴ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, XI/283.

⁴⁴⁵ Burada “Fakirlik benim övüncümdür; onunla övünürüm.” meâlindeki rivayet hatırlanmalıdır. Bkz.: İsmail b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfi'l-Hafâ ve Muzilü'l-İlbâs amme'stehera mine'l-Ehâdisi alâ-Elsineti'n-Nâs* (I-II), Mektebetü'l-Kudsî, Beyrut, 1351, II/87 (Hadis nr.: 1835).

Peygamber

Peygamber (peyâamber/peyember); Farsça bir kelime olup “haber getiren, Allah’ın emrini bildiren”⁴⁴⁶ anlamlarına gelmektedir. Eski Türkçe karşılığı “yalavaç”⁴⁴⁷ olan bu kelime erken dönemde Türkçe’ye geçip yerleşmiştir.⁴⁴⁸

Sahâbîler Hz. Peygamber’in elini tutarak ona biat etmişler; Cenâb-ı Hakk’a ortak koşmayacaklarına ve emirlerine uyacaklarına dair söz vermişlerdir.

Zirâ ashâb eyle kıldı cehdi

Tutup peyâamber elin itdi ‘ahdi (233)

Bedir savaşında Peygamberimiz Cebrail (a.s.)’in talimatı üzerine yerden bir avuç toprak alarak Kureys ordusunun üzerine doğru fırlatmıştır. Düşmanlar gözlerine giren toz-toprakla meşgul olurken Hz. Peygamber hücum emrini vermiş, sonunda Müslümanlar zafer elde etmişlerdir. Yüce Allah Kur’ân’da bu olaya atfen: “Attığın zaman da sen atmadın; fakat Allah attı.”⁴⁴⁹ buyurmuştur.⁴⁵⁰

Gör ol peyâamberi kim atdı toprak

“Sen atduğun bentümdür” didi ol Hak (1281)

Eserin iman ve küfür konularına ayrılan bölümünde İbrahim Tennûrî, İslâm’ı terk eden ve Hz. Peygamber’e inanmayan bir Müslüman’ın mürted olacağını söylemiş, ilerleyen beyitlerde de böyle biri hakkında ne lazım geleceğini anlatmıştır.

Koyup İslâm’ı mürted olsa bir kul

⁴⁴⁶ Ziya Şükûn, *Gencine-i Güftâr-Ferheng-i Ziyâ* (I-III), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1996, I/515.

⁴⁴⁷ *Yeni Tarama Sözlüğü*, (Düzenleyen: Cem Dilçin), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, s. 231.

⁴⁴⁸ Yavuz, “Peygamber”, *D.İ.A.*, XXXIV/257-262.

⁴⁴⁹ 8. Enfâl, 17.

⁴⁵⁰ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili* (I-IX), Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 2003, IV/120.

Gelüp peyâambere inanmasa ol (1676)

Bir insanın iman etmesi, gerçek manada mümin olabilmesi için, Hz. Peygamber'in bildirdiklerini hakikat kabul etmesi, söylediklerinin gerçekliği konusunda şüpheyi düşmemesi gerekmektedir.

Olar îmânı şol vaktin bulalar

Ki peyâamber sözün girçek bileler (1683)

1.5. Şefaât Sahibi

Yoktan var edilerek bu dünyaya getirilen, sonsuz nimetlerin lütfedildiği insanı, verilen tüm bu bağışlar karşısında ne kadar şükretse azdır. İşte bu bilinçle şükürünü ifade edenler, Hz. Peygamber'in şefaatine nâil olacaklardır.

O varlık şükürünü her kim ki bildi

Şefâ'at anlara hem andan oldu (28)

İbrahim Tennûrî, Cenâb-ı Hakk'a şöyle yalvarır: Ey Allahım, gönlümüz her zaman Hz. Peygamber'in sevgisiyle dolu olsun. İşlerimiz hiçbir zaman onun getirdiği bereketate muhalif olmasın. Kıyamet koptuğunda bizleri onun şefaatine nâil kıl.

İlâhî gönlümüz andan ayırma

İşümüzü anuñ şer'inden ırma

Kopicak halkuñ üstine kıyâmet

Sen irişdür bize andan şefâ'at (1163-1164)

Şâirimiz eserin sonuna doğru, anlatacaklarını bitirdiğini söyler. Bu kitabı okuyanların istikamet bulmasını diledikten sonra da okuyucudan Hz. Peygamber'in kendisine şefaâtçi olması hususunda dualarını ister.

Beyân issin unutmaya du'âdan

Şefâ'at ire aña Mustafâ'dan (4848)

İbrahim Tennûrî *Gülzâr*'ın bittiğini ifade ettikten sonra Resûl'ün pâk gönlüne salât u selâm gönderir. Umulur ki bu şekilde doğru yola erişilecektir. Hz. Peygamber günahlarımızdan dolayı Yüce Allah'tan bağışlanmamızı dileyecek, bizlere şefa'at edecektir.

Bu *Gülzâr*'uñ çün oldı ihtimâmı

Resûlûñ göñline irgür selâmı

Ki kıla suçumuz Hak'dan şefâ'at

Anuñıla bulavuz istikâmet (4880-4881)

Ona Uymak Kurtuluş Sebebi

Kelime-i şehâdetle Allah'ın varlığını/birliğini ve Hz. Peygamber'in O'nun kulu ve resûlü olduğunu ilan ederek iman etmiş oluruz. Kurtuluşun, ebedî saadetin anahtarı olan bu cümle, Resûlullâh'ın konumunu bir kez daha ortaya koymaktadır. Zira ona itaat, Allah'a itaat anlamına gelmektedir.⁴⁵¹

Saf bir gönül, temiz bir kalple ona uyanlar; boş laflardan, asılsız sözlerden yüz çevirenler, daha bu dünyada iken vuslata erecekler, âhirette de cemâlullâh ile müşerref olacaklardır.

Şular kim uydı aña cân u dilden

Mahabbet kıldı geçdi kâl ü kilden

Olar gördü Hak'uñ bunda visâlin

Olar görür yarın anda cemâlin (37-38)

Yüce Allah'ın verdiği sonsuz nimetler karşısında kullara düşen şükretmektir. Verilen el, ayak, göz vb. O'nun rızası doğrultusunda kullanılmalıdır. Gerçek şükür de zaten budur. Verilen nimetler karşısında şükürünü ifade edenler, elest bezminde Yaratıcı'nın "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" sorusuna "Belâ/Evet, şahit olduk

⁴⁵¹ 4. Nisâ, 80.

(ki Rabbimizsin).⁴⁵² diyerek cevap verenler ve verdikleri bu sözü unutmayarak, gereğini yerine getirenlerdir. İşte bunlar, selamet bularak kurtuluşa erecekler, kıyamet gününde kınanmaktan kurtulacaklardır.

O şükr iden resûle uyan oldu

“Belî” girçeklik ile diyen oldu

Olar kurtuldu ol yoldan selâmet

Varuban olmadın anda melâmet (2790-2791)

Hiz. Muhammed (s.a.v.) kâinata eşi ve benzeri gelmeyen ve gelmeyecek olan, Yüce Allah tarafından seçilerek kimseye nasip olmayan bir bilgi ve ahlâkla donatılmış bir insandır. Son peygamber olması hasebiyle tüm insanlık onun lavetine muhatap olmuştur. Bu daveti kabul edenler “ümme-i icâbet” olmuş; Hiz. Peygamber’e inananlar ona tâbi olmuşlardır. Bu daveti kabul etmeyenler ise “ümme-i davet” olarak nitelendirilmiştir. İman etmeyen insanların pek çoğu tarafından bu çağrı, -mevcut düzenlerini bozduğu, nefislerine ağır geldiği için- dert ve sıkıntı olarak görülmüştür.

Rahmet Peygamberi, yaptığı çağrıya kulak vermeyerek hakikatleri eddedenler için çok üzülmüş, türlü zahmetlere katlanmıştır.⁴⁵³ Dünyada iken ettiği bu sıkıntılar elbette ona yüce makamlar kazandırmıştır. Ona uymayanlar ise türlü belalar içerisinde bocalayıp durmuşlardır.

Zire ‘âlemde misli gelmezidi

O bildüğün kimesne bilmezidi

Halâyık da’vetine ümme oldu

Niçelere egerçi mihnet oldu

O mihnetden resûle irdi zahmet

Anuî’çün çekdi çok⁴⁵⁴ dünyâda mihnet

² 7. A’râf, 172.

³ Yüce Allah Hiz. Peygamber’in bu durumu için şöyle buyurur: “(Ey Muhammed!) Mü’min olmayırlar diye adeta kendini helak edeceksin.” 26. Şu’arâ, 3.

⁴ Demirel’in hazırladığı tenkitli metinde “çok” kelimesi atlanmıştır.

Velî aña göre buldı ‘atâlar
Aña uymayana kıldı belâlar
Ecâbet ümmeti uyanlar oldu
Anuñ hükmine baş koyanlar oldu (3880-3884)

2. Hz. Muhammed (s.a.v.)’in İsimleri

Hz. Peygamber’in isimleri, kitaplarda kimi zaman ayrı başlıklar altında ele alınmış, kimi zaman ise sadece onun isimlerini konu alan müstakil eserler telif edilmiştir.⁴⁵⁵ İbrahim Tennûrî de eserinde Hz. Peygamber’in Muhammed, Ahmed, Mahmûd, Mustafa ve Tâhâ isimlerine yer vermiştir.

2.1. Muhammed

Peygamberimiz bir hadislerinde isimlerini “Muhammed, Ahmed, Mâhî (Allah’ın kendisiyle küfrü yok edeceği), Hâşir (İnsanların kıyamette onun ardından giderek haşr olacağı) ve Âkıb (Kendisinden sonra peygamber gelmeyen) olarak sıralamıştır.⁴⁵⁶

Muhammed, Hz. Peygamber’in en çok bilinen ismi olup “övgüye değer bütün güzellikleri ve iyilikleri kendinde toplayan kişi”⁴⁵⁷ anlamına gelmektedir. Ali Yardım, Muhammed ism-i şerîfinin Peygamber Efendimizin “zât ismi”, Kur’ân-ı Kerîm’in pek çok âyetinde ona izafe edilen diğer isimlerin ise “sıfat isim”leri olduğunu belirtir.⁴⁵⁸

İbrahim Tennûrî *Gülzâr-ı Ma’nevî*’nin bir beytinde İslâm dini için “dîn-i Muhammed” tabirini kullanır. Eserin “küfr-i ma’nevî” bölümünde geçen bu beyitten önce ehl-i şekâvetten ve zalimlerden bahsedilmektedir. Bu tür insanlar dînin emrettiklerinin dışında her şeyi yapmakta; ancak lafa gelince “dîn-i

⁴⁵⁵ Bunlardan bazıları için bkz.: Kâtip Çelebi, *Keşfî’z-Zünûn an-Esâmi’l-Kütübi ve’l-Fünûn* (I-II), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971, I/89-90.

⁴⁵⁶ Müslim, *es-Sahîh* (I-V), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982, Fezâil, 124, 125.

⁴⁵⁷ M. Yaşar Kandemir, “Muhammed/Şahsiyeti/İsimleri”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2005, XXX/423.

⁴⁵⁸ Ali Yardım, *Peygamberimiz’in Şemâili*, Erkam Yayınları, İstanbul, 1998, s. 429-430.

Muhammed'e sarılmaktadırlar. İnançları dillerinde kalmakta, kalplerine açememektedir.

Tutupdur her biri bir işi⁴⁵⁹ elde

Hemân dîn-i Muhammed adı dilde (980)

2.2. Ahmed, Mahmûd

“Allah’ı herkesten daha iyi ve daha çok öven; herkesten daha çok övülen”⁴⁶⁰ anlamlarına gelen Ahmed ismi, Kur’ân’da bir yerde geçmektedir.⁴⁶¹ Peygamberimizin bir başka ismi olan Mahmûd ise “medh ü senâ olunmuş, vülmüş” anlamlarına gelmektedir. Şâir bu iki ismi bir arada kullanır.

Bile kim Ahmed ü Mahmûd’uñ ismi

Hemân ol nûrımış ger korsa resmi (4699)

2.3. Mustafa

Hz. Peygamberin yaygın adlarından birisi de Mustafa’dır. “Seçilmiş” anlamına gelmektedir. Peygamberimiz bir hadisinde kendisini bu sıfatla vasıflandırmış ve “Ene’n-Nebiyu’l-Mustafa: Ben seçilmiş Nebîyim.”⁴⁶² söylemişlerdir.

Hidayete erişenler; ancak saf bir gönle sahip olanlar ve doğruluktan ayrılmayanlardır. Bunun için gönüller, seçilmiş o kutlu Peygamber’in; Hz. Mustafa’nın sevgisiyle dolmalı, kalpler onunla çarpmalıdır.

Hidâyet bulalar sıdk u safâdan

⁴⁵⁹ Demirel’in hazırladığı tenkitli metinde “iş” şeklinde yazılan kelimenin, “iş” olarak yazılması vezin açısından daha doğru olacaktır.

⁴⁶⁰ Kandemir, “Muhammed/Şahsiyeti/İsimleri”, *D.İ.A.*, XXX/423.

⁴⁶¹ 61. Saff, 6.

⁴⁶² Ahmed b. Hanbel, *el-Musned* (I-VI), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982, VI/25.

Gönül ayırmayalar Mustafâ'dan (1162)

Dünyadan salih amellerle ayrılmak; hilesiz, hesapsız bir hayat yaşamak istiyorsak okuyup ilim sahibi olmalı, ibadetlerimizi de bu şuurla yerine getirmeliyiz. Hz. Peygamber'in getirdiği hükümler verdiğimiz her kararda, yaptığımız her işte yolumuzu aydınlatmalıdır.

'İbâdet kılasın 'ilm ile dâyim

Olasın Mustafâ şer'inde kâyim (2962)

Şâir, "Sulh-ı ma'nevî" bölümünün sonunda, *Gülzâr*'ın güllerine eriş, sıdk ile âşıkların yoluna gir, der. Herkes seninle gönül şenliğine ersin. Hz. Mustafa (s.a.v.)'yı görme şerefini elde et.

Ey Allahım, bizleri gönül saflığından, huzurundan ayırma. Bizleri bir an olsun Hz. Mustafa (s.a.v.)'nın nurundan uzaklaştırma.

Giresiñ sıdkıla 'âşık yolına

Bu *Gülzâr*'uñ irişesiñ güline

Ala senden kamu zevk u safâyı

Göresin anuñıla Mustafâ'yı

İlâhî bizi ayırma safâdan

Irak eyleme nûr-ı Mustafâ'dan (2900-2902)⁴⁶³

2.4. Tâhâ

Peygamberimizin isimlerinden biri olan Tâhâ, aynı zamanda Kur'an-ı Kerîm'in 20. sûresinin de adıdır. İbrahim Tennûrî, anlamı hakkında farklı rivayetler bulunan bu ismi, kelimeyi oluşturan "Tı" ve "He" harflerinin delâlet ettikleri manalar çerçevesinde açıklamaya çalışır.

Eğer gerçekten temiz bir gönle sahip isen, Hz. Peygamber'in isimlerinden biri olan Tâhâ'nın anlamını sen de öğren. Kelimeyi oluşturan harflerden birincisi

⁴⁶³ "Mustafa" ism-i şerîfi için ayrıca bkz.: 782, 2918, 3885, 4848. beyitler.

1 “Tı” onun tâhirligine işaret etmektedir. Cenâb-ı Hak onu tertemiz kılmıştır. “Tı” harfi ise Hz. Peygamber’in doğru yolu gösterdiğini, hidayete ulaştırdığını gösterir. O, iki dünyada da uyulması gereken kılavuzdur. Dünyada ona tâbi olmak gerekir; çünkü o Hakk’a davet etmektedir. Âhirette tâbi olunması gerekir. Çünkü herkese şefaet etme yetkisi ona aittir.

Bir adı dahı hem Tâhâ’dır anuñ

Bilesin sırrını pak ise cânuñ

“Tı” tâhirlîâma oldu işâret

Hak anı itdi tâhir zî beşâret

“He” hâdîlığını bildürür anuñ

Delîli olduâ’çun dü-cihânuñ

Kamulara anuñdur çün şefâ’at

Delîl olduâı bu rûz-ı kıyâmet

Nedendür dahı ol dünyâ delîli

O da’vet itdi Hakk’a her delîli (776-780)

3. Hz. Muhammed (s.a.v.)’in Sıfatları

3.1. Fahr-i âlem

İbrahim Tennûrî, Hz. Peygamber’e atfedilen “Fakirlik benim övüncümdür; fakirlikle övünürüm.”⁴⁶⁴ meâlindeki rivayete göndermede bulunarak, âlemlerin övünç kaynağı olan Resûlullâh’ın, sahip olduğu bu acz ve fakr bilinciyle kemâle erdiğini, fakirliğine derman bulduğunu söyler:

Nice kim ‘acziyile fahr-i ‘âlem

Kemâle irdi buldı derdine em (3718)

el-Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II/87 (Hadis nr.: 1835).

İnsanoğlu sahip olduğu her şeyi, dahası varlığını ve kâinata var edilmiş her şeyi, âlemlerin kendisi hürmetine yaratıldığı Hz. Peygamber'e borçludur.⁴⁶⁵

Bileydi fahr-i 'âlem varlığından

Gelüpdür kendüye hem cân u hem ten (33)

Kevser, cennette Hz. Peygamber'e mahsus bir havuzun adıdır.⁴⁶⁶ Aynı zamanda çok hayır ve bereket anlamlarına da gelir. Bizler çaresiz kalmış, ne yapacağımızı bilemez bir hâldeyken âlemlerin övüncü Peygamberimiz, imdadımıza yetişmiş ve bizlere Kevser suyundan içirmiştir. Gerçek hayata onun sayesinde ulaşılmış, sonsuz bir ömür onunla yakalanmıştır. Ebedî hayata onunla erişilmiş, hakîkî Hızır bize o olmuştur.

Zirâ kevser resûl ırmaâidur kim

Aña ol fahr-i 'âlem oldı hâkim

Bize bî-çâre kalmışken ol irdi

O havz-ı Kevser'üñ suyn içürdi

Ol irişdürdi ol dem cânâ cânı

Anuñla buldı 'ömr-i câvidâni

Bize Hızır hakikat pes ol oldı

Bulan 'ömr-i bekâ anuñla buldı (2751-2754)⁴⁶⁷

3.2. İsm-i A'zam mazharı, Âlem cevheri

"İsm-i A'zam", Allah'ın en büyük ismi anlamına gelir. Bu isimle Cenâb-ı Hak'tan talepte bulunulduğunda bu talebin yerine getirileceğine dair rivayetler bulunmaktadır. Bu nedenle, bu isim üzerinde çok durulmuş ve farklı yorumlar

⁴⁶⁵ Konuyla ilgili rivayet için bkz.: el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II/164 (Hadis nr.: 2123).

⁴⁶⁶ "Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik." 108. Kevser, 1.

⁴⁶⁷ "Fahr-i 'âlem" ifadesi için ayrıca bkz.: 898, 3604, 3877. beyitler.

apılmıştır. Bunların başında, Esmâ-i Hüsnâ içindeki üstün konumu göz önünde bulundurularak bunun “Allah” ismi olabileceği gelir.⁴⁶⁸

Cevher tasavvufta; “İlâhî (Rahmânî) nefes ve bundan belirip ilâhî kelimeyle varlık kazanan mevcut”⁴⁶⁹ anlamına gelir. Cevher-i evvel ise; Nur-ı Muhammedî haline de kullanılır ve Allah’ın yarattığı ilk nesne, Allah’ın nurundan olup diğer şeylerin ondan meydana geldiği ilk cevher demektir.⁴⁷⁰

Hz. Peygamber, İsm-i A‘zam mazharıdır. O tüm kâinatın özüdür. Yaratılan her şey onun nurudur.⁴⁷¹ Diğer bütün varlıklar o nurdan yaratılmıştır. Bu nedenle de onu sevsin ya da sevmesin; tanısin ya da tanımasın her şey/herkes onun hürmetine yaratılmış, varlık bulmuştur.

Hem oldu ism-i a‘zam mazharı ol
Anuñ‘çün oldu ‘âlem cevheri ol
Anuñ‘çün geldi varlıâa ne kim var
Eger agyâr ola aña eger yâr (25-26)

3.3. Azîz

Çok yüce ve şerefli olan o kıymetli Peygamber’e uyanların işleri, dünya ve ahirette yolunda gidecek; her iki dünyada da başları dik, alınları açık olacaktır.

Özin uydurayıldı ol ‘azîze
İreydi işi hem anda temize (34)

3.4. Abd-i dergâh

“İsm-i A‘zam” hakkında daha geniş bilgi için bkz.: Bekir Topaloğlu, “İsm-i A‘zam”, *D.İ.A.*, İstanbul, 2001, XXII/75-76.

Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 88.

Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul, 2004, s. 7.

el-Aclûnî, *Kesfî'l-Hafâ*, I/265 (Hadis nr.: 827).

Kulluk bir insan için en yüksek mertebedir. Nitekim kelime-i şehâdetle Hz. Peygamber'in önce Allah'ın kulu sonra resûlü olduğu ifade edilir. Bu itibarla kulluk, elçilik görevinden de önce gelmektedir. Hz. Muhammed (s.a.v.)'den "melik peygamber" ile "kul peygamber" olma arasında tercih yapması istendiğinde o ikincisini; yani "kul peygamber" olmayı tercih etmiştir. Çünkü o, sadece Allah'ın emirlerine uymak, O'na boyun eğmek istemiştir. Sadece O'na kul olan ve dergâh-ı izzetinde boyun eğen âlemin övündüğü o kutlu peygamber, böylece kimseye nasip olmayan yüce mertebelere ulaşmış, sonsuz lütuflara mazhar olmuştur.

Sen ol vakta iriş kim "lî-ma'allâh"

Didi ol fahr-i 'Âlem 'abd-i dergâh (898)

3.5. Şâh-ı levlâk

Cenâb-ı Hak her şeyden önce Hz. Muhammed (s.a.v.)'in nurunu yaratmış ve onu peygamber kılmıştır. Yüce Allah cömertliği ve lütfuyla onu yaratmıştır. Âlemdeki her şey varlığını ona borçludur. Bu nedenle de o "şâh-ı levlâk"tir.⁴⁷²

Yaratdı şâh-ı "levlâk"i keremden

Nebî kıldı anı ol asl demden (24)

O bir işdür ki didi "mâ-'abednâk"

Anuñ'çün fahr-i 'âlem şâh-ı "levlâk" (3603)

3.6. Mahdûm-ı muazzam

Mahdûm, Arapça "hizmet edilen" anlamına gelir. Mahdûm-ı muazzam ise; Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir. O öyle bir peygamberdir ki lütuf ve iyilikleri sadece kendisini sevenlere, onu dost bilenlere değil; ona muhabbet beslemeyen, onun iyiliğini istemeyenlere de ulaşmaktadır. Çünkü var olan her şey onun hürmetine yaratılmıştır. Dolayısıyla en büyük nimet olarak görülebilecek olan hiçlikten/yokluktan kurtularak varlık dünyasına gelme, onun lütfuydur, onun aşkıdır.

Zihî lutf issi mahdûm-ı mu'azzam

⁴⁷² "Levlâk" ibaresi, tebliğimizin "hadis iktibasları" bölümünde açıklanacaktır.

Kim ihsânı değer agyârına hem (27)

4. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Ehl-i Beyti

İbrahim Tennûrî eserinde, Hz. Peygamber'in aile fertleri anlamına gelen "Ehl-i Beyt"le aynı veya yakın anlamda olmak üzere "Âl-i Resûl/Resûl Âli ve Resûl" tabirlerini kullanmıştır. *Gülzâr-ı Ma'nevî*'deki "kültürümüzde "Âl-i Muhammed, Âl-i Nebî, Âl-i abâ" gibi terkiplerle de kullanılan- bu tabirlerle zekât verilmesi haram olan nesep itibariyle Hz. Peygamber'e en yakın olanlar" kastedilmiştir.⁴⁷³

4.1. Âl-i Resûl, Resûl Âli

Eserin "zekât-ı ma'nevî" bölümünde İbrahim Tennûrî, Peygamberimizin zekât verilemeyeceğini söyler. Zira âl-i Resûl, zahiren fakir dahi görülse de, aslında zengin insanlardır. Onlar, peygamberlerin soyundan gelen doğru yola ermiş insanlardır.

Didûn anı resûl Âline virme

Eger efkar görürseñ dahi görme

Zirâ ma'nide anlar agniyâdur

Hidâyet ehli nesl-i enbiyâdur (316-317)

İlerleyen beyitlerde zekâtın manevî boyutu anlatılmaya devam edilirken, Hz. Peygamber'in âli, maddî açıdan muhtaç konumda görülmemeli, zekât onların haklarına verilmemelidir, denir. Zira âl-i Resûl, gözlerin nurudur; insanların için aydınlattır.⁴⁷⁴

met Özel, "Âl", *D.İ.A.*, İstanbul, 1989, II/305-306.

zekerin aydınlığı/nuru olan âl-i Resûl için bir başka beyitte de "gün nûridur" tabiri kullanılmaktadır.

muñ zirâ sermâyeñ kiridür

İtsün şular kim gün nûridur (330)

Didūñ Âl-i resūlūñ gayrını seç
Oları mâl içinde görme ahvec
Senūñ Âl-i resūlūñ şol kişidür
Ki senūñ gözlerūñe nūr ışıdur⁴⁷⁵ (368-369)

Kur'ân-ı Kerîm'deki âl-i Resûl ile ilgili âyetler ve çeşitli hadislerde onlara vgi duyulmasının istenmesi, Müslümanların Hz. Peygamber'in ailesine ve yakın rabalarına derin bir saygı ve muhabbet beslemelerini netice vermiştir. Yukarıdaki yitlerde de dile getirilen Âl-i Resûl'e zekât verilmemesi, bu neslin toplum zindeki saygınlığının korunması ilkesine dayanmaktadır.⁴⁷⁶

4.2. Resûl Evlâdı

Hz. Peygamber'in âli; bedenlerine hâkim olmuş, nefislerine söz geçiren lgili kişilerdir.

Resûl evlâdı şol 'âlim-durur kim
Vücûdı milkine ol oldı hâkim (319)

5. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Hadislerinden İktibaslar

Şâirler, fikirlerini kuvvetlendirmek ve sözlerini güzelleştirmek amacıyla et, hadis, kelâm-ı kibâr ve diğer şâirlerin sözlerini iktibas yöntemiyle şiirlerinde illanmışlardır. Bu anlamda, bir kelime ya da cümle; tam, yarım veya manası ile marak aktarılır.⁴⁷⁷

skât, burada malın kiri olarak tarif edilir. Günü aydınlatan âl-i Resûl'ün ise temiz olmayan şeylerle yoktur.

⁴⁷⁵ Demirel'in hazırladığı tenkitli metinde "ışidür" şeklinde verilen bu kelimenin "ışıdur" olarak unması anlam bakımından daha uygun olacaktır.

⁴⁷⁶ Konuyla ilgili daha geniş bilgi için bkz.: Özel, "Âl", *D.İ.A.*, II/305-306.

⁴⁷⁷ İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2000, s. 206.

Gülzâr-ı Ma'nevî'nin en önemli ve dikkat çeken yönlerinden birisi de âyet ve iktibaslarıdır. Özellikle manzum kısımların dışında yoğun bir şekilde yer alan iktibaslar, fikhî ve tasavvufî bir eser olan *Gülzâr*'ın zorunlu bir muhteva iğidir denilebilir.

Eserin manzum kısımları dışında yer alan hadisler daha önceki bir mada⁴⁷⁸ anlamları verilerek tespit edildiğinden, biz burada *Gülzâr*'ın sadece manzum kısımları içerisinde yer alan hadis iktibaslarından tespit edebildiklerimizi çağız.

5.1. Mâ-'abednâk, Mâ-'arefnâk

Başlıktaki iki ibare “SübhÂneke mâ-'abednÂke hakka 'ibÂdetike yÂ üd. SübhÂneke mâ-'arefnÂke hakka ma'rifetike yÂ Ma'rûf. SübhÂneke zekernÂke hakka zikrike yÂ Mezkûr. SübhÂneke mâ-'şekernÂke hakka ke yÂ Meşkûr.”⁴⁷⁹ şeklinde ifade edilen ve özellikle tasavvuf erbâbı tarafından olduğu kabul edilen duadan alıntılanmıştır. Mâ-'abednâk/Mâ-'arefnâk: Yâ sana zâtına yakışır şekilde kulluk edemedik; seni zâtına yakışır şekilde ededik.” anlamına gelir.

İbrahim Tennûrî, ibadetten bahsederken, bu işin olağanüstü, harikulâde bir olduğunu söyler. İbadet etmek, gerçekleştirilmesi zor bir keramettir. Yüce r'ın en sevgili kulu olan Peygamberimizin Ma'bûd'a hakkıyla ve lââyıkıyla k edemediğini söylemesi, ibadet etmekten daha büyük bir kerametın ayacağını da ortaya koymaktadır.

O bir işdür ki didi “mâ-'abednâk”

Anuñ'çün fahr-i 'âlem şâh-ı “levlâk”

Kılmayıcak anı fahr-i 'âlem

Pes andan yig kerÂmet ne ola hem (3603-3604)

mirel, *İbrahim Tennûrî-Gülzâr-ı Ma'nevî, Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*, s. 203-206.

dis olduğu ifade edilen bu duâ *Virdü's-Settâr*'ın başında yer almaktadır. Bkz.: Seyyid Yahyâ-yı üî, *Virdü's-Settâr*, Milli Kütüphane Yz. A. 813/2, vr. 84b-85a. Bu tesbihat ayrıca pek çok tın evrâd kitaplarında da yer alır. Bkz.: *Âyet ve Hadislerden Duâlar ve Zikirler (Evrâd-ı Şerif)*, yen: M. Zahid Kotku, Renk Ajans, İstanbul, 2003, s. 106.

Yüce Allah'ın zâtını/mâhiyetini bilmek ve kavramak mümkün olmadığı için biz kullar, O'nu isim ve sıfatlarıyla tanırız. Ancak Cenâb-ı Hak'ın sıfatları, hiçbir şekilde insanların/yaratılmışların sıfatlarına benzemez. Bu nedenledir ki O'nu tam anlamıyla hiçbir akıl idrâk edemez, anlayamaz.

Sıfâtına irişmez fehm ü idrâk

Kamular zâtına dir "mâ-'arafnâk" (15)

5.2. Levlâk

Edebiyatımızda Hz. Peygamber'i övmek amacıyla yazılmış na'âtlar başta olmak üzere çeşitli dinî-edebî türlerde "levlâk" ibaresine sıklıkla rastlanır. Hadis âlimlerince sahih kabul edilmeyen⁴⁸⁰ bu rivayetin tam metni "LevlÂke levlÂke mâ-halaktü'l-eflÂke: Sen olmasaydın felekleri (kâinatı) yaratmazdım."⁴⁸¹ şeklindedir.

Cenâb-ı Hak, cömertliği ve lütfuyla Hz. Peygamber'i yaratmış ve onu peygamber yapmıştır. "Levlâk" ifadesiyle de ortaya konulduğu üzere o olmasaydı, hiçbir şey yaratılmayacaktı.

Yaratdı şâh-ı "levlâk"i keremden

Nebî kıldı anı ol asl demden (24)⁴⁸²

5.3. Lî ma'allâh

Tasavvuf ehli arasında çok kullanılan sözlerden birisi de Hz. Peygamber'e atfedilen "Benim Allah ile beraber olduğum öyle bir vakit vardır ki, benimle birlikte o vakit içine ne bir mukarreb melek, ne de bir mürsel nebî sığar."⁴⁸³

⁴⁸⁰ Bu rivayetle ilgili değerlendirmeler için bkz.: Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 121-123.

⁴⁸¹ el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II/164 (Hadis nr.: 2123).

⁴⁸² "Levlâk" rivayeti için ayrıca bkz.: 3603. beyit.

⁴⁸³ el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II/173 (Hadis nr.: 2159). Yukarıda ifade edilen şekliyle şöhret bulan bu söz, *Kuşeyrî Risâlesi*'nde; "Benim öyle bir vaktim var ki, Azîz ve Celîl olan Rabbimden başkası oraya sığmaz." şeklindedir. Bkz.: Abdülkerîm Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, (Haz.: Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul, 2003, s. 173.

eklindeki rivayettir. Muhaddisler tarafından hadis olmadığı ifade edilen bu söz⁴⁸⁴ lî-ma'allâh" ibaresiyle başladığından, manzûmelerde çoğu zaman bu hâliyle arım iktibas şeklinde kullanılır.

Ol oldur kim bulıcak anı nâgâh

Resûl-i Hak buyurdu "lî-ma'allâh" (205)

Sen ol vakta iriş kim "lî-ma'allâh"

Didi ol fahr-i 'âlem 'abd-i dergâh (898)

5.4. Sadaka ömrü uzatır

Gülzâr-ı Ma'nevî'de görülen hadis iktibaslarının bir çeşidi de manen yapılan iktibaslardır. Bu tür iktibaslarda hadisler lafızları ile değil de anlamları itibariyle aktarılır. Hadisler bu şekilde verilirken -aşağıdaki örnekte olduğu gibi- kimi zaman ifade edilenin hadis olduğu açıkça ifade edilir; Peygamberimiz şöyle buyurdu, enir. Kimi zaman ise herhangi bir açıklama yapılmaksızın, hadis-i şerîf, anlamı itibariyle doğrudan verilir.

Eserdeki manen hadis iktibaslarından birisi, sadaka vermenin ömrü zatacağına dairdir.⁴⁸⁵ Tasadduk, ömrü uzatır; belaları defederek kişinin işlerini oluna koyar. Cenâb-ı Hak'a yönelerek sahip olduğu maldan veren kişi, dirlik ulur, hâli vakti yerine gelir. Bu şekilde, boşa geçmiş bir ömür yerine, ibadetlerle dolu bir amel defteri elde edilir.

Ki tâ kurtıla cânı ol belâdan

Rivâyetdür nice kim Mustafâ'dan

Tasadduk ehline 'ömri uzadur

Belâyı red idüp hâli düzedür

Rücû' ide Hak'a çün vire mâlı

Düzile dirliği hoş ola hâli

³⁴ Bu rivayet ve değerlendirmesi için bkz.: Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, s. 79-80.

³⁵ "Müslüman'ın verdiği sadaka ömrü uzatır..." şeklinde başlayan rivayet için bkz.: Nûreddîn Ali b. İbî Bekr el-Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid* (I-X), Mektebetü'l-Kudsî, Kahire, t.y., II/110.

Hiçe geçmiş ‘ömür gele hisâba

‘İbâdâtıla yazıla kitâba (2918-2921)

5.5. Rahmetim gazabımın önüne geçti

Gülzâr-ı Ma‘nevî’deki manen iktibaslardan bir başkası da “Rahmetim gazabımın önüne geçti.”⁴⁸⁶ meâlindeki kudsî hadistir. Yüce Allah’ın rahmeti, var ettiği bütün mahlukatının üzerine sınırsız bir şekilde yağmur misali yağmaktadır. Azabı ise yalnızca hak edenler içindir.

Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de “...Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”⁴⁸⁷ buyrulmaktadır. Başka bir âyette ise “Kim bir iyilik yaparsa, ona on katı vardır. Kim de bir kötülük yaparsa, o da sadece o kötülüğün misliyle cezalandırılır ve onlara zulmedilmez.”⁴⁸⁸ denilerek Cenâb-ı Hak’ın rahmetinin gazabını geçtiği açık bir şekilde ifade edilmektedir.

Zire lutfi anuñ kahrından öñdin

Pes aña öñ virilmek oldı Âyin (3573)

Sonuç

İbrahim Tennurî’nin *Gülzâr-ı Ma‘nevî* adlı mesnevîsi üzerinde yaptığımız inceleme neticesinde, Hz. Peygamber’in ve hadislerinin eserin en önemli unsurlarından/kaynaklarından biri olduğu görülmektedir. Eserde yoğun bir şekilde yer alan hadis iktibasları bunun kanıtıdır. Bu durum İbrahim Tennurî’nin mutasavvıf bir şâir olarak, Hz. Peygamber’e olan muhabbetinin bir yansıması olmanın yanında, muhtevanın getirdiği bir zorunluluk olarak da görülebilir. Zira *Gülzâr-ı Ma‘nevî*, fıkıh ve tasavvufun bir anlamda mezcedildiği bir mesnevîdir. Bu alanlardan bahsederken âyet ve hadislerden müstağnî kalmak ise mümkün değildir.

⁴⁸⁶ Buhârî, *el-Câmiu’s-Sahîh* (I-VIII), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, Tevhîd, 15, 22, 28, 55 (VIII/171-216).

⁴⁸⁷ 39. Zümer, 53.

⁴⁸⁸ 6. En’âm, 160.

Eser fikhî konuları çeşitli başlıklar altında zâhirî ve bâtnî yönleriyle açıklamaya çalışmaktadır. Bu itibarla *Gülzâr*'da Hz. Muhammed (s.a.v.)'i övmek zere yazılmış müstakil na'lar bulunmamaktadır. Eserin tümü incelendiğinde ise z. Peygamber'in çeşitli yönleriyle ele alındığı görülür.

Eserde, Hz. Muhammed (s.a.v.) için; nebî, resûl, resûl-i Hak, mürsel ve eygamber kavramları kullanılmış, şefaat sahibi oluşu ve kendisine uymanın irtuluş sebebi olacağı üzerinde durulmuştur. Hz. Peygamber'in isimleri olarak; fuhammed, Ahmed, Mahmûd, Mustafa ve Tâhâ'nın geçtiği; onu tarif ve tavsif ederken ise; fahr-i âlem, ism-i a'zam mazharı, âlem cevheri, azîz, abd-i dergâh, ih-ı levlâk ve mahdûm-ı muazzam ifadelerinin kullanıldığı görülür. Nesep ibariyle Hz. Peygamber'e en yakın kimseler olup kendilerine zekât verilmesi aram olanlar için "âl-i resûl/resûl âli" ve "resûl evlâdı" tabirleri kullanılmıştır.

Gülzâr-ı Ma'nevî'de manzum kısımların dışında yer alan ve bir nevi ara aşlık olarak da görülebilecek hadislerin dışında, bizzat manzum metinlerde iktibas yöntemiyle kullanılan hadisler bulunmaktadır. "Mâ-'abednâk/mâ-'arefnâk, levlâk, ma'allâh" eserdeki yarım hadis iktibasları; "Sadaka ömrü uzatır.", "Rahmetim azabımın önüne geçti." ise manen yapılan hadis iktibasları olarak karşımıza çıkar. serde kullanılan hadislere genel olarak bakıldığında, bunların önemli bir kısmının şavvuf erbâbı arasında çokça kullanılan rivayetlerden olduğu görülür. Bu durum İlimizimizin kimliği yanında, eserin yazılış amacıyla da paralellik arz etmektedir.

Son olarak, önceleri medresede müderrislik yapan, ardından tasavvufa meylederek şâir bir mutasavvıf olarak karşımıza çıkan İbrahim Tennûrî'nin Hz. eygamber'i tarif ve tavsif ederken herşeyden önce Kur'ân ve sünnet kaynaklı bir akış açısına sahip olduğu ve Ehl-i Sünnet çizgisinde bulunduğu söylenebilir.

Bibliyografya

ACLÛNÎ, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ ve Muzîlü'l-İlbâs mine's-tehera mine'l-Ehâdîsi alâ-Elsineti'n-Nâs (I-II)*, Mektebetü'l-Kudsî, Beyrut, 1351.

AHMED B. HANBEL, *el-Musned (I-VI)*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982.

Âyet ve Hadislerden Duâlar ve Zikirler (Evrâd-ı Şerîf), Derleyen: M. Zahid Kotku, Renk Ajans, İstanbul, 2003.

BUHÂRÎ, *el-Câmiu's-Sahîh (I-VIII)*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.

CEBECİOĞLU, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul, 2004.

CÜRCÂNÎ, Seyyid Şerîf, *et-Ta'rifât*, Es'ad Efendi Matbaası, Kostantınıyye, 1300.

ÇANKAYA, Mehmet Fatih, *İbrahim Tennûrî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Düşüncesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2009.

ÇELEBİOĞLU, Âmil, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1998.

DEMİREL, Mustafa, *İbrahim Tennûrî-Gülzâr-ı Ma'nevî, Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2005.

FİDAN, Mustafa, *İbrahim Tennûrî-Gülzâr-ı Manevî (İnceleme-Metin-Sözlük)*, (Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1995.

-----, *İbrahim Tennûrî, Hayatı ve Eserleri*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri, 2005.

HEYSEMÎ, Nûruddîn Ali b. Ebî Bekr, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid (I-X)*, Mektebetü'l-Kudsî, Kahire, t.y.

ISFAHÂNÎ, Râgıb, *el-Müfredât fi-Garibi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Marife, Beyrut, t.y.

İBN MANZUR, *Lisânu'l-Arab (I-XV)*, Dâru Sâdır-Dâru Beyrut, Beyrut, 1956.

İSPİR, Meheddin, *İbrahim Tennûrî, Gülzar (İnceleme-Metin)*, (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1998.

KANDEMİR, M. Yaşar, "Muhammed/Şahsiyeti/İsimleri", *D.İ.A.*, İstanbul, 2005.

KARABULUT, Ali Rıza; YILDIZ, Ramazan, *Gülzâr-ı Ma'nevî ve İbrahim Tennûrî*, Elif Matbaası, Ankara, 1978.

KÂTİP ÇELEBÎ, *Keşfü'z-Zünûn an-Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn (I-II)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.

KESKİN, Mustafa, "Türkçeci Bir Bilge Önder Şeyh İbrahim Tennûrî", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 11, yıl: 2001.

KİRAZ, Semiha, *Gülzâr-ı Manevî: İnceleme-Metin-Tıpkıbasım*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1991.

KÖKSAL, M. Fatih, "İbrahim Tennûrî'nin Divan'ı veya Gülşen-i Niyâz Adlı bir Eseri Var mıdır?", *Erciyes*, 382, s. 13-16, 2009.

KUŞEYRÎ, Abdülkerîm, *Kuşeyrî Risâlesi*, (Haz.: Süleyman Uludağ), Dergâh ayınları, İstanbul, 2003.

LEVEND, Agah Sırrı, "Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri", *Türk Dili araştırmaları Yıllığı-Belleten*, Ankara, 1972.

MÜSLİM, *es-Sahîh* (I-V), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982.

ÖZEL, Ahmet, "Âl", *D.İ.A.*, İstanbul, 1989.

PALA, İskender, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2000.

SEYYİD YAHYÂ-Yİ ŞİRVÂNÎ, *Virdü's-Settâr*, Milli Kütüphane Yz. A. 13/2.

TOPALOĞLU, Bekir, "İsm-i A'zam", *D.İ.A.*, İstanbul, 2001.

ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2005.

YARDIM, Ali, *Peygamberimiz'in Şemâili*, Erkam Yayınları, İstanbul, 1998.

YAVUZ, Yusuf Şevki, "Peygamber", *D.İ.A.*, İstanbul, 2007.

YAZIR, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili* (I-IX), Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Yeni Tarama Sözlüğü, (Düzenleyen: Cem Dilçin), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.

YILDIRIM, Ahmet, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.

ZİYA ŞÜKÛN, *Gencine-i Güftâr-Ferheng-i Ziyâ* (I-III), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1996.